

ענייני (לימים) ספרות

ספר "אור הגנוז" לרבי אברהם אבולעף

מאת

רוננית מרון

א

כתב-היד שבן ארון במאמר זה כולל לענין ד' את ספר האבוד של ר' אברהם אבולעף, אור הגנוז, ונתן לבסופו ניגן זיקק, בית המדרש לרבנים, ניוק/1, 2155/1, שזמנו מן המאה ה'יז או ה'יח וא' כתוב כתיבת מורחית² ומחזיק 39 דפים.

ענייני בו נתעורר מאחר והוא יוצא דופן בין כתבי-היד הליטוואניים, המיוחד הוא בכתבתו ועושה הטופס בין מקורותיו השונים ונטייתו לדייקנות, למשל: "ע"ש מצאתי כתוב ת"ל שהיא האלהי כמרה"א ולח"ה" (פב בפניציה חדשה); "נמצא כתוב בבית הר"א ולח"ה" (פגב); ע"ש מהאולהי מהר"א ולח"ה" (צפ); ולעיתים קרובות: "כתב האלהי הרה"ו ולח"ה" (פב); כתב האלהי כמרה"ה ולח"ה" משם האלהי הר"א ולח"ה" (זא); "שך כאן מדברי האלהי הרה"ו קיצור לענינו" (ב).

בין הטופסים נדירה חכונה זו, שכן הם נוטים להתחזק אל "כתבי האר"י" כאל חוכרי האר"י צמו, לעיתים, כגון אצל שמאל, לייחס את כל הכתבים לרה"ו, אף אם כתובם אר"י עצמו או כתבים "חברים" אחרים³. תכונתו זו של סופרנו מקנה לו אמינות, המעוררת ת' המקוה כי נוכל למצוא כתבים נוספים של האר"י עצמו, אשר טרם אותרו במחקר המודרני⁴. שום כך ניסיתי לזהות את הספר וספורי.

ראשיתו של הספר חסד⁵ ועל כן אין בדינו שמו וכותרותיו. הוא עשוי ביאורים ביאורים זור, מסודרים על-פי דפי המאמר השלם הראשון הוא פירושו לח"א ג ע"ב, בתום הביאור לח"א לה ע"א במשע הספר.

מזינה נחנה למורי, פרופ' מ. ארל, וכו' לייק ב. זק, גרים ונבי ר. ניסן מהמכון לחננוכי בתני-יד שבספרייה לאומית, על עזרתם תרם.

עיוני בו על-פי תלמודו במה לתגלתי כתבי-יד עבריים שבספרייה הלאומית בירושלים, ס 11253: תורני נחנה לעמו על הלכות לענין בתגלתי זה ובתולדותיה אחרים המוכרזים במאמרי. לאורך כתבי-יד מצויות תגיות של שני סופרים מורחיים. האחד ציין ליד רבות מן המסאות: "הו יש ל"י או "הו אין ל"י; והשני הביא מראי מקומות מספרים אחרים, ציין ראשי פרקים ביאשי העמדים, וכיצא בהו.

ראת: י. אביב⁶, כתבי רבי חיים ויטל בקבלת האר"י, בוריה 10, ג' ד-ו (תשמ"א), עמ' עז-צ"א, ובסוף עמ' עז-א.
על מאמרי האר"י שאותרו עד היום ראה: ג. שלום, 'כתבי האמיתיים של האר"י' בקבלה, קריית-ספר יט (תשי"ב), עמ' 184-192.
על פי המניציה הישנה חסרים שמונה-עשר עמודים.

ספר "אור הגנוז"

המפתח לזהות פירושו ליריאני זה טמון ברפס 220-221. ברוך 220, בפירושו לפירשת גמ' נט ע"ב, כתוב: "עייני מה שכתבנו בספר אור החמה בזאת דפרי, בס"א⁷ ובדף 201-221, בפירושו לחוספתא שברך ס ע"א: "עייני מה שכתבתי בספר אור החמה להר"א ולח"ה" את ספר אור החמה חובר, כדוע, ר' אברהם (בו מרדכי) אבולעף. הספר שכתבתי זהו שלפניו אינו זהו לספרי הירדניים, ולא נחיר אלא לישער, כי הוא הוא ספר אור הגנוז שכתב כאבוד⁸. ספר אור הגנוז נקראה חלק מטרילוגיה המבארת את הזוהר: "חלקי האר"י, ספר אור חלבה⁹ בקראי שמו כי הוא המאמר הקטן ומאיר לאדם החילול באשון חשך המורה והוא מאיר ומעייני באור אשר נפל בספר הזהר... החלקי חב' נקרא שמו ספר אור החמה חובר מאיר ומעייני באור החמה הבהיר לרבינו לשינות הזוהר הכלתי עמוקים... כי הלשינות העמוקי יחדתים בחלקי ג' בפני עצמו משום כבוד אלד"ים חסר דבר ע"כ נקרא שמו ספר אור הגנוז...".

ספר אור החמה, כפי שאפשר לראות מעייני על ברפוס, מסדר דפי הזוהר, לעיתים חסרות מוצאים אנו כסוף המסקאות הפניה מעייני זו: "עייני מה שכתבנו בספר אור הגנוז בס"א, מכאן יש לישער, שאף ספר אור הגנוז עשוי היה באותה מתכונת, על-פי סדר דפי הזהר — ברוק ככתב-היד שלפנינו. מזרן ספירה של התפנית בספר אור החמה מתברר, כי בכשלושת-רבעים מהן אמנם קיים מאמר — כביאור לאותו דף בזרן — בכתב-היד הנדון כאן. בהשגחה מקיים נוספים מופיע המאמר זה בספר אור החמה והו בספרנו¹⁰. וכשלושה מקיים כלבד יש בספרנו ביאור לזרן, למרות שאין המפנה אלא בספר אור החמה¹¹. על סמך זאת נראה לומר כי הספי שבדינו הוא אכן ספר אור הגנוז.

כדאי עוד לציין, כי בכתבי-יד איטלקי מן המאה ה'יז או ה'יח, המעני בלונדון (המוזיאון הבריטי 799 [מספרו במכון: ס 15778]) והכולל את הגזרות הרמ"מ, מופיע ברוך וגא פירוש לזרן, ח"א ס ע"א — ברוק באותה לישון כמו בספר שזוהיתוהו בספר אור הגנוז, אף כגן מופיעה-התפנית: "עייני מה שכתבתי בס' אור החמה להר"א ולח"ה" מאחר ואף כתב-יד זה כולל ביאורים לזרן המסודרים על-פי דפי, שמה הוא ספר אור הגנוז? בדיקה קלה של ההפניות לספר אור הגנוז, ומצויות בספר אור החמה, מפרוכה אפשרות זו.

*5 ומו הראוי לזוסיק (כתורתו של י. ליבס, עליה אני מודה לו): במכת היד שלפנינו נוספו אחרי המניה זו המלים 'עם כיוון אל שורשי אחר, עייני אותו בספר אור הגנוז בס"ד מואת המשיח', לזרן זה: "גם כוון אל שורשי אחר, עייני אותו בספר אור הגנוז בס"ד מואת המשיח". עליי ראה: חרדיא, שם הגדולים, משכת הגדולים, ערך 'אברהם אבולעף', מ. בניה, ר' חיים דוד אבולעף, ירושלים תשי"ט, עמ' רעה-רע"ו; י. חשבי, 'העיונות בין קבלת האר"י לקבלת הרמ"מ בכתבי ובהיותו של ר' אהרן ברביה מורדניה, ציין לס' (תשל"ד), עמ' 185-8. חשבי, 'יחסי של ר' אברהם אבולעף לקבלת הרמ"מ לקבלת האר"י', סמות זו (תשי"ב), עמ' 203-191; ב. זק, 'למקורותיו של ספר חסד לאברהם' לר' אברהם אבולעף, קריית-ספר 11 (תשמ"א), עמ' 164-175; D. Zlotnick, 'The Proceedings of the Mishna', *Proceedings of the American Academy for Jewish Research* 40 (1972), pp. 147-168. יאומת הטוב והערב והמעורר בכתבי ר' ישראל זאנאר ור' אברהם אבולעף, תרביץ מד (תשל"ז), עמ' 182-188; ונ"ל, מבוא לספרו של הראי"ה בתענוגים¹², ירושלים תשל"א, עמ' 31-31. ראה: חרדיא, שם גדולים, מלכת חסדים, ערך אור הגנוז; י. חשבי, 'יחסי של ר' אברהם אבולעף...', (לעיל) חרדה 6, עמ' 196, וחרה 14, וכן בקטלוגים השונים לכונני-ידים.

8 נוסף בפשטענישל 1899, על ספר בראשית בלבד.
9 כפי שכתב ברוקמתו לספר אור החמה, ירושלים תרל"ו, למורה זו נשוב בהרחבה להלן.
10 דבורתו לביאורים לרפס המאמר בזרן ח"א: ד ע"א; ג ע"ב; ס ע"א; קכב ע"ב; קפז ע"ב; ר' ע"ב; רכז ע"א; רלח ע"א.
11 רום ביאורים לרפס בזרן ח"א: צא ע"ב; ולא ע"א; רלב ע"ב.

החמה, בשער מאמרי רשבי"י (שבצריכתו שמואל וישאל) ובספר זוהר הרקיע, המאמרים אשר נוספו בספר זוהר הרקיע מצויים בו לעיתים קרובות בצורה משובשת ולא בשם הא"י. שלושה-עשר מאמרים לא מצאתים בדפוס עד הנה.

מן הטבלה עולה, כי ישנה נזיפה מסוימת של חוסר עקביות ביחוס מקורם של חלק מן המאמרים. כמו כן ישנם מאמרים רבים, שאח יחוסם לאר"י אי אפשר לאמת במקור אחר, ויש לשערות זאת באמצעים ביבליוגרפיים נוספים וכן באמצעות ניתוח חוכמי ולשוני של המאמרים. אני מקווה כי אוכל לעסוק בכך (וכן בנסיון לזהות את ספר זוהר הרקיע המקורי) במקום אחר.

וזרר השוואת המאמרים: 18

מאמרים	בית	ארץ הנגזר	זרר הרקיע הנדפס	שער מאמרי רשבי"י
ביאשית	ג ע"ב	בבית הארצי (2)	ארצי (1)	ארצי (2)
ד ע"א	ד ע"א	ארצי	ארצי (2)	ארצי (2)
טו ע"ב	טו ע"ב	בית הארצי (3)	ארצי (3)	ארצי (2)
יז ע"ב	יז ע"ב	ארצי (1)	ארצי (4)	ארצי (1)
יח ע"א	יח ע"א	ארצי (2)	ארצי (2)	ארצי (2)
יט ע"ב	יט ע"ב	ארצי (2)	ארצי (1)	ארצי (1)
כז ע"ב	כז ע"ב	ארצי	ארצי (לד)	ארצי (לד)
			ארצי	ארצי

18 המכר לעבלה: מאזר וכל המפורות הנזכרים מטרדים על-פי סדר דפי הזוהר, לא סימנתי בהם את מספרי הדפים. למאמרים המודפסים לא ציינתי אלא מראה מקום אחר.

* הודפס על ידי שלום, כתביו האחרונים של האר"י (לעיל, הערה 4), עמ' 191-199.

× מאמר אשר שם כותבו לא צוין.

מספר בסוגריים ליד ציונו של מאמר מצוין את מקומו היחסי של המאמר בין כל המאמרים באותו ספר או בתבנית, המספרים הם נחתי בהתייחסות.

לשם הבהרה אציין, כי לא הכאתי כאן את המאמרים האנונימיים או את אלו המודפסים בספר אור הנגזר לרח"ט.

19 זרר הרקיע, מונקאטש תרל"ח; זוהר כותבי המאמרים בשער מאמרי רשבי"י נעשה או על-פי הדפוס (ירושלים תשי"ט) או על-פי כתביו הירושלים 52 4 פ"ב, מהדורה קמא המקורית. על כך ראה: שלום, עתבדי האמיתיים של האר"י (לעיל, הערה 4), עמ' 185-187, וכן אביב"י, כתביו ר' חיים וישאל (לעיל, הערה 3), עמ' ע"פ.

זו המספר, על-פי כתב-יד, הוא זוהר הרקיע, חיבור שנערך בידי ר' יעקב צמח ז"ל, נוסף אור הנגזר לעיל מובאים בו ביאורים בשם האר"י, הרח"ו על-פי עיני (כלומר ספר חיים), הרמ"ק, יוסף אבן טבול וכן בשם הר"א"ף, כאשר יש להנחת שהכוונה לאמריים צציקי ז"ל.

ספר זוהר הרקיע הוא מן המספרים שערך ר' יעקב צמח (3 בה"צ) מתוך נגזרות הרח"ו ז"ל. קשה יה, כי ברעיה נז, שבאה לפרכס את המהדורה כמראה של הרח"ו כהחיותה, היה הר"א"ף מצטט זר אור החמה יתר על כן, הרי כל כתביו של הרח"ו מונחים היו לפניו, ולמה לו לעצמם גצעות כלי שני? וכן: הר"א"ף עורך קפדן הרי, המבחי ומבדיל בין מהדורותיו השונות של זר"א ז"ל, ועל כן אין להנחת שזיה מביא מדברי ספר עץ חיים, שהוא כתיבה של מהדורה קמא תר"ח.

וכאן שאין כתב-יד המזוהר והבריטי 967 ספר זוהר הרקיע המקורי, כפי שנכתב על-ידי י"א, אלא לקס ממקורות שונים: בבלרור הוא כולל קטעים מספר אור הנגזר, ואולי — אר שוב לספר אור הנגזר. לזיהוי שלוש השלכות: (א) זיהוי קטעים אשר כתבם האר"י עצמו; תעמקת המרותנו עם מחשבת האר"י על סמו קטעים לא ידועים עד כה ז"א; (ג) תבנת ידמו ר' אברהם אוליא (2 ה"א"ף) אל קבלת האר"י, ואחריתו בעניין הראשון.

ר"א"ף הוא שמצא את כתביו הנגזרים של רח"ו — מהדורה כמראה שליו ז"ל — ועל כן עזרתו זר לכתב-יד זה ערות ראיה ממש. ערות זו אמורה, אך יש להעלות נאשר לה שתי נגזרות: ראשית, מן הסתם נפלו טעויות נוספים בשדרשת המעקות; שנית, אין להנחת ית"ו גנו את כתביו מתוך מחשבה כי יתגלו, ואין לדעת אם העלה על הכתב בצורה מסודרת כל שידע.

דקתי בכתב-יד שלפנינו את המאמרים המיוחדים לאר"י (כוונאות או בספק) וכן את נמרים אשר נמצאו בביתו. כפי שאפשר לראות בטבלה מרביבת כבר הודפסו: בספר אור שאמנם כל הוא משער אביב"י, שם (הערה 3), עמ' פב. הספר מצי כתיב-יד רבים, למשל: הודפסו, קידוש 210 (ס' 14698): סוכניט 538 (ס' 19467).

זה ראה: ג. שלום, ישמר התקשרות של חלמדי האר"י, ציון ה [ת"ש], עמ' 159, סעיק ד'; דף 622 פירוש לק"ב כו ע"ב: מוצאי כתוב] בליקטפי האר"י זיל וזיל...
לפני עריכת זו של כתב היחיד במהדורה כמראה ביד יעקב צמח ראה מה שכתב הוא עצמו בהקדמתו למספר קל ברמה, אשר הודפסה על-ידי שלום (כמצוין להלן, הערה 17): מאלי פאפריש בהקדמתו לספר דרך עץ חיים, הדפסת בראש ספר עץ חיים, קורח תקנ"ב: המאמרי של אביב"י, כתביו ר' חיים וישל (לעיל, הערה 3); תנ"י, כתביו ר' חיים וישאל שומעו בירושלים ופריכתם ביד ר' יעקב צמח, המצוין יח (תשל"ח), עמ' 61-77] = להלן: צוייטת צמח.

כאמרתו של אביב"י, עריכת צמח, שם עמ' 76-77.
כבר הר"א"ף (שם גרולים, משרכת המפרים, ער זוהר הרקיע) מבחינו בין זוהר הרקיע שערכו לה"א"ף — לעיתים, על-פי מאמרים שכתב הרח"ו כמדל — ושבמראה אבד, לכין ספר אחר באותו השם, וכן ביאורים מהדוריו ושאר תבירים וכו' הנהגות תבירים וכו' הנהגות תבירים.

במובנה זו אני מקווה לנסח במקום אחר.
מלית זו מופיעה הריאה בקצרה בהקדמתו לספר אור החמה, וראה מה שכתבו בעניין זה: ר' יעקב צמח בהקדמתו לספר קול ברמה דבס על-ידי ג. שלום במדל 'חולדות המקובל ר' יעקב צמח ופעולתו הסודית', קידוש 185-194 (הערות 39 ו' 40, שם); ר' מאיר פאפריש בהקדמתו לספר דרך עץ חיים, שם גרולים, משרכת תולדות, עריכתו יחיים וישאל, ויעקב צמח; משרכת מספרים, תערך 'שפת המלד': אביב"י, עריכת צמח, עמ' 61-77, במסר הערה 15; ת.שכ"ב, יחסו של ר' אברהם אוליא... (לעיל, הערה 6), עמ' 104, הערה 10.

היחס בין שני ספרים אלו מתואר אף בהקדמתו של ר"ש לספר קול ברמה⁴⁴. הדברים משולבים במדוי תלונתו על אופן עריכת הספר על-ידי הר"ז: "למעשה בכלור דבר מדברי שונה האדם אתה דרוש כמו שארבע אל החכם השלים המקובל במהר"ל אנדרום אולי לזה"ה שבויר הסוד שהיה במדוי הפשט מהדפיס הנזכר" שבאו לידו יותר מפי"ה שנה והשמע כמה דברים וקבץ ענייני הסוד וקראו שמו ספר אור המנוח כנזכר בסוף הקדמתו שלי".

מכאן אתה למד, שקבלת הרמ"ק בתוספת בספר אור החמה, היא קבלה על דרך הפשט, בערך שקבלת הרמ"ק מתוארת באופן דומה אף בדבריו של הר"ז עצמו: "וידוי בעברתי על ספרי האלה הרב הרמ"ק ולזה"ה על פי אור יקר ובראיתי כי רב כחו וכי כפלו מצאה ידו לבאר פשטי הוזהר...".

הגדרת שתי שיטות הקבלה נסמך ונסד יוצרת ביניהן בביטוי דירוג ערכי. אולם אין פירושו של דבר, כי "שקפה שמה כוונתו [של הרמ"ק] במעלות אהו להא"י על הארץ ולדרים כי קרן אור פני משת⁴⁵ באור החמה ונגד נגוד לכל אציל בני ישראל ידוי אור במושבותם". הר"ז מצייר, כי מראו ש"הצדיק ופסח צמה צדיק וישר האלהי כמהה"ה"א ולה"ה"י, "אין דרוש ואין מבקש לספרי הרמ"ק ולה"ה"ה". טעות היא בביד בני דורו, שכן למעשה משלימות שתי השיטות זו את זו לשלימות אחת והן מתיישבות זו עם זו⁴⁶: "וכוונת יאמו האנשים שלמים הם אהנו וזהו קרם שלום במחומר קרית⁴⁷ וכלם נזכרים בוכירה אחת ותה"י הורה והברכה מצויה בדרך שהיה סמור מן העין וזה כבואו דרך חלק ולא דרך כל ומקום שיש הלי"ל השם לרב הרמ"ק אין תחלקים כבוד להר"ם⁴⁸. וכן: "הביטו וראו כמה זוגים עולה יפה".

בדברים אלה חלק הר"ז בפירוט על דברי הר"ז בהקדמתו למתודה קמא שלי⁴⁹ וכל דבריהם של ר' שלמה מיינשטל ושמשון בקי⁵⁰, והר"ז קרוב לרמ"ע מפאנו, על-פי התבטאותו בהקדמתו לספר פלא הרמון⁵¹.

הרמ"ז, בהקדמתו הנזכרת, שולל מכל וכל את העיסוק בקבלה שנוצרה בתקופה שבין הרמב"ן

- 24 ראה: שלום, תולדות הר"ש (לשיל, תשרי 14), עמ' 190-191.
- 25 ההשוואה אל משה מופיעה עוד פעמיים בהקדמתו זו: "ועתה אתה קורא חכם שואל כהלכה אודיעך מדות בושש משה בספרו להגלות ולהתפשט הכרז המגיד הנגידא (דחיינו ספר אור יקר) עם יתר ספריו הנבדלים ממנו...". ראה גם להלן, בסמוך להצגות 46.
- 26 עצם כתיבתו "שש"י וסוף" (גם ה"שש"י) הוא "שש"י שב"ש"י" מלמד על יציאתו משלימות אורגנית אחת, שכן יציאת הנורה כאחת בעלת שכבות רבות היא תהיה מקובלת בין האותיות בתורת החי"ת. ראה: ג. שלום, "שמשותה של הורה במיסתק החי"ת", בתוך: מיקי יוסף בהגבת הקבלה וסמלית, ירושלים 1997, עמ' 36-85.
- 27 כלומר, ירושלים של מלכה, בראש שיש כאן רמז לחלום של הרמ"ז מר"ז חשוון שלי"ג. וראה בעניין זה עוד להלן, בסמוך להצגות 56.
- 28 שאפשר זה מתבאר על-פי הנאמר להלן: מהמה חובת הכרת הוזהר לבדו הרמ"ק, הרי שבכל מקום תמשיכה חובת מודיע הר"ז לחלול ולהביא מרמזיו ולא לחלוק כבוד לאר"י, כלפינו הוא חכם כבדא, מתאשרבות פחות יותר. וראה בסמוך להצגות 59, להלן.
- 29 ספר עץ חיים, ויושא תרבי"א.
- 30 אנדרות שמשונו בקי: ד' קופמן, דרושלים [לונדן] ב (תרמ"ז), עמ' 141-147: ג. שלום, ישטר התימטיות של תלמודי האר"י, ציון ה (ת"ש), עמ' 139, 157-155; חשבי, התימטיות בין קבלת האר"י... (לשיל, תשרי 6, עמ' 78; ג. אביב, יתבי האר"י באיטליה עד שנת שש"י, עליו ספר י"א (תש"ם), עמ' 104; אנדרות י' שלומייל מיינשטל משנת שס"ז, בתוך: תולדות הפכה לישי"ת מקבוצת, בסילאת שש"י, מן עינינו ע"א.

31 ונציגנו שש"י.

היחס בין שני הספרים מוגדר בהקדמה לספר אור החמה:

ספר אור החמה... מאיר המעיין באור החמה המדוי להבין לשונות הוזהר תכלית עמוקות והתגים ממנו כל העם מקצה המבין והבלתי מבין כי הלשונות העמוקות יחדותם בחלק... בפני עצמו משום כבוד אל"דים הסתר דבר ע"כ בקראו שמו אור המנוח והוא מיוחד ונגזר ליחיד סגול' הרבנס' כפרסם דלאו כל מוחא ומוחא סכל דא עד שירוגל מעט מעט ולא יגיע לו בוק בס"י.

מכאן שקבלה על דרך הרמ"ק היא בחוקת לשון בלתי עמוקה, אשר בדרך אחרת זה מן הרמ"ז ותורה גלויה לכל⁵², ואילו קבלה על דרך האר"י היא לשון עמוקה⁵³, המשמרת אף עתה יחיד סגולה בלבד, אשר הוכיחו את עצמם כמדי שיכולים "לסבול" ולא להבין כלשונו אחר והשירים שחסיף הר"ז בסוף הקדמתו: "לכן יחקור בו [בספר אור המנוח] איש ידע לישוט א סכל פן שב"י⁵⁴."

2 קודם לזכור האחרונה אמר הר"ז: "דע כי גורח חכמתו ית' שחיבור ספר הוזהר שמדבר בהכמה לאמת לא תרשים ולא יתלה אלא בידו של הרשבי" ע"י ועל ידו נגורה גזירה בפמליא של מעלה שלמה דרוש של הרשבי" ושל ר' אצילר בנו לא יתעסקו בראת החכמה בפרסום עד חדר האחרון דרוש של משה בן דוד והבי איתא בתיקוני בורכה מקומות [למשל, תיקון ו] שאלו מודות שבספר הוזהר לא יתגלו עד דא ידיו בראת כלא משמא, ונקיים אחר אומר [תיקון ו] שאלו מודות שבספר יוגלי מלי משמא ויל בדר האחרון שבביל המתעסקים בהדבר הוזהר יתגלי מליא משמא. ומשמא כותב כי מה שנוצר למעלה שלא יתעסקו בהכמה האמת בלוי היה לזמן קצוב עד השלום שנת הר"ז ולשם ואלו יקרא דא מתראה הוזהרה הנוריה וקטנים כדאראת בריעא מתמנא. ואחר שבינתה זה עתה יצי"ל מן העמקו שיתעסקו בהכמה גדולים וקטנים כדאראת בריעא מתמנא. ואחר שבינתה זה עתה לכא מלך המשחה ולא בכותב אחר אין ראוי להחשיל". אפשר לשער, כי הרמ"ז ראה את משיח בנבוי כתב הרמ"ז הננוח: "וזהו אהו ראו תמורהו וממנו הורה כדבר גורח הנעצמות כזה או תמצא ממנו איד הנגלה תגל היה תל של סתמים הננוח ומשד לחלוח עד בראו לידיו, בה משד אפשר לשער, כי ראה בעצם פרטים כתבים אלו אקס משיח. מניע זה מבין כמקובל בדיקותו לספר הוזהר, שהיה חלק מספר אור החמה (ח"א), ונצטר חי"י": "פי ברוב תשוקתי לחונן בנדעם ל' דחוקתי ובאחי אל תכלית להוציא לאור מחקי... כדי לברר וללבו ולצדק ספר הוזהר החסום...".

גם לגוס ואמר זה אל חי חלקנו יאיר חשכו ויגביה ככה מנרבתו לרביא משיח צדקני במהרה בימינו ונשא ספר אור תלונה, אגב כך למדנו על מניע נוסף: "תמוקת" לחונן בנדעם חי"י, דחיינו דביקות באל, כפי הוזהרו, ואילו לפרסומם בשני חטיבות נפרדות — שלישה פוסים הכתובים שני מניעים: דביקות וזרון בין פוסים סודות חולל לגאולה ראה עוד: ג. משיל, "השילום על ספר הוזהר במאה השש עשר באיטליה", בתוך ספרות חקרי קבלה ושאלותיה, ירושלים תשמ"ב, עמ' 303: ג. שלום, שברו צב תומורה השבתא בפי חיי, תל אביב תשל"ה, עמ' 18; קמ. שם (תשרי 6), עמ' 175; תשרי 40: ג. קמ. "שליש נמי גאולה ביאר יקר" לר' משה קורנברד", משמרות ואסתולוגיות, ירושלים תשמ"ב, עמ' 284-285 (תשרי 22, דבר) (לרמ"ק תמובאים שם הרשפס בניתיים: זהו עם פירוש אור יקר, ג. ירושלים תשמ"ב, עמ' רח"ל).

32 ראה כי הר"ז לא דק בשלשון במהרה בשליל, על פי דברי עולת, כי בהר מציבים לשונות שונות — שמוקמים ובלתי עמוקים אלו מתבטאים בספר זה ואלו בספר זה, אולם מסתבר כי מכאן רואו אהם הלשונות בהר בשני דרכים — קבלת הרמ"ק וקבלת האר"י, ועל כן יש להבין מדבריו כי לשונות הוזהר מתבטאים בשני רבדים — כמתואר כאן: (לדברים אלו באחי בעקבות השרת של י. ליבס, עליו מודת אבי ל').

3 ז במדוי הקדמתו צייר הר"ז שני ספרים, האחד, בעל האקראסטיכון 'אנדרת', מתאר את ספר אור החמה; השני, בעל האקראסטיכון 'אולי', מתאר את ספר אור המנוח, וראה להלן, הערת 51.

מאריך מדה ורבות בה 40 שכלה חכמה ולא מלאכה. וכשגם הוא היה שולט בשתי ידין יום ולילה לא יבטחו מלכתוב בספר בדין אינו דין ואין די באר אר עלמה לו פעולה גדולה כזאת לא זאת בלבד האמור תמסרו מעט 41 היות האדם לבדו יכול עשויה וזלתי כל יבול ית דבר צרה היות לו לשורה.

יש לציין, שבמקורות של חז"ל, בחלקה, יש לה על מה לסמוך. דבריו על המקובלים האחרונים, הבונים את דבריהם בשכל אנשי, אינם אלא פארפראזה על דברי הרמ"ק עצמו 42 :

כי תחכמה הם ראשי פרקים שגמסו לו ונמצאים בספרי הרשב"י ע"ה. ובינה הוא להפך דבר מתוך דבר ולהתפלפל ולדקוק הרבה בחכמה ואז יצא לו סוד והרי הוא מחדש הדוש בתורה שמעלתו גדולה... והארכתי בזה להוציא מלב הטועים האומרים שאין לפלפל בחכמה היות ולא לחפש בה דבר ונתלו במה שמצאו בוחר פרשה בראשית [ד"ה ע"א] עניש המתדבש בחכמה היות מה שלא קבל וטעו בהבנת הדבר והיינו דווקא המחדש הם ושלום תקדמה בעשייתם העליונים שלא קבל אמנם לפלפל בראשי פרקים ולחדש מהלכס הקדמה מורכבת על ראשי פרקים הידועים, הן הן החכמים החשובים לפני הבורא שאם לא האמר כן, אם כן מה שבר העוסק בה או בשאר התורה? ומה ענין אומרים 43 אפילו מה שחלמיד ותיק עתיד לחדש, אם לא נתן רשות להעסק אלא כמה שלמד?

דברים אלו של הרמ"ק ידועים לראשי המקובלים עליה הוא מובאם. במקומם, בספר אור חמה וכן בהקדמה לספר שבלי ברית אברהם 44. למרות זאת אין הוא רואה בהם סתירה לאפשרות של הערה ממעל, כמחומר לעיל 45.

הרמ"ע הדפיס את ספר פלה הלימוד בנצירה בשנת שי"ט, 46 שנים לערך לפני שכתב הרא"ז את הקדמתו הנודנה. על סמך דיעותינו בדבר הקשרים החזיקים שבין חכמי ארץ-ישראל לחכמי איטליה באותה תקופה, אפשר לשער, כי הרא"ז קרא את ההקדמה חכמיים לפני ארץ-ישראל לחכמי הקלרבה בין דבורים נכרתי, אך הרמ"ע, עם כל הערצתו לרמ"ק, מגדיר את חזרתו כך: "כי משה אמר ותורתו אמת 46 לפי פשוטו של דברי הוהר ונחמני עליהם השלום", בעוד שהרא"ז עסק ב"נס ר"ה". הרמ"ע מצביע גם על המדלים של תוכן בין שני המקובלים הדבר זה אינו מצוי בהקדמתו של הרא"ז 47: "כי הוא [הרמ"ק] דרש כל ימיו בעולם החלמה ששינוי בספר יצירה... אמנם האר"ז ז"ל הוה דורש ביסודי האדרא וסיפא דאנציעותא שהו עופסיין במתקלא מלמ ובבדמתי של מעלה" 48.

40 אורב יא, ט.

41 ראה בספרו להשורה 25, 46.

42 ראה: אור יקר, ביאור לח"א. קל ע"פ. בדפיס: ייחשלים חש"ל, ה, עמ' 50.

43 יחשלים סאה ב, ד.

44 ודלנא 1873, דף 8. וכן ראה להלן בסוף המאמר.

45 ודאי שלא ראה זאת כי הרמ"ק עצמו אז תלמידו האחרים. ראה הרמ"ק, ספר הירושין, תציה שסיב לעד; ספר אור נגה, ונציה שסי"ז, ר' אברהם נאלנים. מהמח קול חכמים ונציה שסי"ז, י, חשב, ידמותו של רבי משה קורדובירו בחיבור של רבי מרדכי דאסי, ספנות 1 (תש"א) עמ' קיש"סי; וכן מאמריו של מ. אדל, "התבודדות כריכוז בקבלה האקסטרית ובלגליה", דעת 14 (תשמ"ה).

עמ' 375-66, על ר' משה קורדובירו ר' אברהם אבילעפטר, דעת 15 (תשמ"ט), עמ' 120-117 בענין דעות של חז"ל ראה גם להלן, הערה 75.

46 ראה בספרו להשורה 25, 41.

47 אר מקביל לדברי של שמשון בקי, ראה לעיל, הערה 30.

48 ראה להלן עוד על החשדות לרמ"ע מפאני.

י"א 22, ואין ספק שמכוחו הוא את ביקורתו בעיקר כנגד קבלה הרמ"ק 20. האר"י, בקדומים וב"ן, ובה לרח הקודש ולגילוי אליהו, בעוד שימו הרמ"ק ואילו נסמכה דרך החכמה היות צי כל החכמים ולא נשאר בהם כי אם קצת עניש הקדמות בלתי שרשיהם ורליהם בנו קבלים האחרונים ז"ל דבריהם בשכל אנשי 44. לכן מוזתר הח"ח שוב ושוב: "ואנשי לבב, עו לי, אל יחסי אל ה' לראות בספרי האחרונים הנבונים עיני השכל האנושי. רשומע לי יין בשם ושגנו מפתח רע... כי אין חכמים ואלי [דברי הקבלה] מסורים אל לב האדם כפי ל אנשי הסברה בהם סבה עצומה ויחשב בכל קוצץ בנשינות עם השלום" 45.

וה"ח מביא שילוש תוכחות להתנוצצותה של רוח הקודש באר"י (ועל כן להיעדרה מן ידים): (א) "המקורות והנשינות והמפתים אשר ראינו בעינינו מן הרב" כלומר עדות ז"ל והבדיו לידעתי וישרורי ואיזוטריים של רבם (ב) תוכן דבריו: "הנה הדורשים ברים עצמם אשר בחבורי זה יעדו יעדו וכל רואיהם יכידים כי דברים עמוקים ונבואים זה אין יכולת בשכל אנשי לחבוא אם לא בהתשפת רוח" ע"י אליהו ז"ל" (ג) כמותם: עצמו תוכל לדעת לעמוד על המבנה כי המציין החריף יוכל לכלול ולדע רוב הקדמותהם ליתם [של המקובלים האחרונים, אחרי הרמב"ן] כי או די ימים וכל דבריהם כפל הענין ר כללות דבריהם יכתוב בה, או בג' קונטרסים ולא כן מצינו בראשונים ונב"ש ז"ל ע"ש צותיו תלמידים 46 שהיה ר' עקיבא דורש על כל קוצץ וקוצץ אם יתן כל השמים גולים וכל חמיים י"ו ר' אליהו ר' יחיעזר ר' עקיבא היו אומרים אם יתן כל השמים גולים וכל חמיים וכל הקים קולמוסים וכל בני אדם לבלתי לא יספיקו לכתוב מה שקבלתי מרבותי ולא יתן בהם ככל הנלקק בים ובמחלה בששפת ובגוריה באחרונה כנוכל במדלש שיר השירים ת 47 כי הנה המורה שמתוך של הקב"ה 48 ונקרא תורה ע"ש הוראה שהיא לעזרת על הוראה בך מה הוא ומה ענינו וכמו שהוא יתברר אין לו רשות [צ"ל ראשית] וסוף כי אין לתורתו כד רשיעור וכמ"ש"א א"ר כ"ח מ"ד ר"ר ח"ב מ"מ י"א 49.

וגם האר"י מסכים אמנם הרמ"ק, כי "נגלו אליו האליהים וקרוי' הוה' תכמתו להשגת מדבר זה הקדש בלי ספק, רקס להו לכלי עלמה די רוח אלהו קדישין ביה, כי קדישתו ופרישתו נבדדוהו נבנהו עליו ועל פי מדותיו קנה במשכ"י, רוח ממרום" 49, אך חסם השונה של ח"י והרא"ז אל קבלת הרמ"ק נחלה נכבדה בשאלה, אם הל מבנהו האחרון של הרמ"ז על מ"ק, תוך שימוש בלשון דומה, חולק הרא"ז על הרמ"ז ומיחה מידה מסוימת של התערבות היות את למפעלו של הרמ"ק. הוא כותב:

וה' אנה ליי ספר אור יקר וזה היום בהר ה' וראה עם יקר ספרים כוננו ידיו של המתבר ולה"ה ת"ל ת"ל ים והמה מהפעלות המעלות הנגלות לנו ממעשה ידי אומן... ישוב יתפללא בו כל הלבני, אך המסיק לו הזנו לשמור ולעשות זאת פעולתו לפני א"ר כ"ה

וראה: G. Scholem, *Major Trends in Jewish Mysticism*, New York 1960, p. 269.

ראה: חשב, שם, (הערה 30), עמ' 251-250.

הקדמה תר"ח, דף 8. וכן המובאות דבאות.

שהר"ש ה', א: שהר"ש ה' א: "על תלים - תלי תלים".

ראה שיק"ר א, ג, וכן מסכת סופרים (מהד' הגר'), בני ותיק חר"י, טו לוי אבות דרבי נתן, נ"א, בת, השוהר רמב"ן, הקדמתו לפירוש התורה.

איוב יא, ט. ימים לספיל התנוצצותה של רוח הקודש אצל אחרים ראה מה שכתב בהקדמה אותה של התנוצצות את הוא בראש הספר עץ חיים, וירשא תי"א, דף פ, עור ב עד דף 10, עור א.

בהקדמתו לספר אור חמה, וכן המובאות דבאות.

כשם שלא יעלה על דעת תלמידי הפרדס לחפיק מלצין במקומו, וככל זאת לא יערב לימוד תחת אחד בלימוד התחום האחר, כך לא יערב החלמיד קבלת תלמידים וקבלת תלמידים, ובכל זאת יאחזו בתחילת בנות ואחרי-כך בנות⁵².

המליצות זו של הרמ"ע מותמלשת הלכה למעשה בפעול של הרא"ע: הוא נמנע מלצטרף ומלעבור את הפשי עם חסד, והריקו מלייחד את ספר אור המורה לזה ואת ספר אור הנגנו לזה. הרמ"ע והרא"ע אמנם חולקים בדבריהם אלו על דברי הרד"ק בהקדמותו למחזורי קמא, אך יש לזכור, כי ביחסו של הרד"ק לרא"ע ולקבלתו היו תנודות מוסיומות⁵³. בעצם אותם הלצים בהם נכתבה תקדמת תלמידים הלך הרד"ק⁵⁴: "והשבעתי [את הרמ"ע] ליל המתגלה לו בחלומי [שיגיד לי האמת בענין אופן לימוד חכמת הקבלה בעולם הנשמות, אם הוא על פי דרכי חכמתו, או בנפשו י"ל, ויאמר לי: שתי הדרכים אמת, אמנם דרכי היא על דרך הפשט אל תמתת לי לים הנפשות זו ודרדך רבד היא פנימית והעקריית. וגם אני עתה למעלה איני לומד אלא בדרך רבד]⁵⁵. עם גירסתו זו של הרד"ק מסכימים הרא"ע ומהר"ע⁵⁶.

(ג) המניע האמיתי, הכרח תודת של תלמידי כלפי רבו, אשר פקח עיניו לאמיתת התורה; ויתר על כן — מיומנותו של בור שגור.

בעקבות תווית המפגש עם ספר הפרדס, יאחזו נדר לה לעלות אל ארץ המדה לחתונה באור יקר אשר חבר הרב זלתי"ה על ס' הוה"ה, ודישה ופרעות בעיות, מאס, זירבנו אותו למשני את בדרד"ק: "ויהי כי הקפס לל הליצים ראש ולענה מנה כוסם מלא מסך מרים ארזים משביי ים זועת דאני כחוד המפוכה אשר הפך ה' באצו ובחמחו עיר קברות אבותי ע"ה עיר פא"ס יע"ה המלחלה לחורה ולחשודה, או אמרתי עתה אקום ואלעם את בדרד"ק בסיד"י, משדוגיע לחבורת ימצאתי און לל לשלם את בדרד"ק אנה לירי ספר אור יקר"⁵⁷. עתה חש הרא"ע חובה למשני

52 וראה בעניניו: חשב, 'יחוס של ר' אברהם אוליא... (לעיל, הערה 6), דף 198.

53 פרט לדברים הנאמרים להלן יש לזכור, כי בשנות השישים לחייו נזקק הרד"ק כמה וכמה פעמים לרשעות המלכאים (ספר החיזיונות, מהדורת אשכול, ירושלים תשי"ד, עמ' אר"ח, ל"ז). וזאת למרות המנגנון החריפה של סוחר האר"י לדרד"ק. ספקות כבדים בעיקר תורתו של האר"י ובדרכי החזיונות נכבדים בשאלותיו של הרד"ק בהתמחות אלו: "ושאלתי ממנו אם הכמת מורה וז"ל האשכנזי וגם שדבר לל בעניני נשמות ובעניני השגות אם הוא אמת" (שם, כה); וכן: "אם נאשר אני עושה יחדים ומדבר עמי נמש הצדק ההוא, אם הוא דבור נמש שלי או אם הוא דמיון כלכל ואינו אלא דבור שלי" (שם, ע"ג).

54 הלוח הוא מיר"ה השוח שלי"ג. היום בו מלאו לרחמי שלושים שנה, דעתי, רעית שלום, היא כי הקדמות של ההלכה נכתבה בסוף שנת שלי"ג (ראה: שלום, שם [לעיל, הערה 4], עמ' 185).

לדעת ר' אליאור (גילוי רוא — מהדורת בקורתית, ירושלים תשמ"א, עמ' ח"ט) נכתבה ההקדמה בשנות התשעים של המאה הטי"ו. בענין זה ארחיב במשני אחר.

55 ספר החיזיונות, דף ג"ג.

56 וראה עוד בענין זה לעיל, במסד להערה 27.

57 ראה בענין זה חשב, שם (הערה 52), עמ' 192, הערה 7; זלזניק, שם (הערה 49), דף 4, ע"ה. מלאותיו בעת ההפלה ועל מגפת הדבר בארץ-ישראל ראה הקדמותיו של הרא"ע לספר חסד לאברהם ולספר בעלי ברית אברהם וכן בהערות הבאות.

58 במאן שהגור אינו חל על העלייה לארץ-ישראל בלבד אלא גם על "התענוגות בארץ יקרו של הרמ"ע".

גם בדרד"ק חשני של הרא"ע קשור אור יקר לרמ"ק. בהקדמותו לספר חסד לאברהם הוא כותב: "ויהי היום בשנת תשי"ג... בהפך לאבל מחולנו כי יד ה' היתה כדבר גדול מאד ויתרוה ממתינו ע"י... או אמרתי אל לבי לב לך לך לנדר נדר לה, כי מצוה לנדר בעת צרת, ויהיה אם יהיה ה' אליהם אצדו ושפתי סגל צרה ויעשה עמדי חסד לשוב אל בניו חביבי חביבי והיה לי לאיחיים לחבר יחד שושני סנסני חרדושים...". משנצטרף המגפת נצל על עצמו לכתוב את ספר חסד

המניע הריקטיבי, המוחסס הן על המניע הקבלי הן על הנסיון האמיתי, וכך מספר הרא"ע עצמו:

ואני זעירא דמו חריבייא אברהם... אוליא... שלי היום בכיתי ורעני בהילתי, מסחומי בעל חכמתה החיצונית⁵⁸... ויער ה' את רוחי ורוח קדשו נוססה כי לדרוש אתר חכמת האמת והדישה ממיר מדות הנמצאים בומי להבנינו קצת מפשר אמר ספר הוה"ה ומוצאו ומובאו ולא נכנסו הדברים באוני ופרשתי... וכאשר חפץ בי ה' בא לידי ספר פרדס רמונים להתאלה כמדת"י משה קורדוורדי ולי"ה והיה לי למשכב נפש רעיוני כאיש אשר יעור משנתו ושעמתי כי מתוך האור חכמתה האל"ית⁵⁹.

ז שכבר תראה נטייה לפירוש מן המונות החיצוניות ולדרוש בקבלה, הרי שלא תזעיל רים בעלי מידות, ורק ספרו של הרמ"ע הוא שגורם לכך שיתיישבו הדברים על לבנו. בעקבות עלה לארץ ולמד לחבר את קבלת האר"י. הרא"ע התנסה בכך, כי "רב כוחו [של הרמ"ע] גביל מצאת ידו לבאר פשטי הוה"ה דברים המתקיישים על הל"ב, והרד"ק מקוה כי כשם ארץ כד, את וולתו יוכל לומר: "במאמר האור לנו מהורה שמש צדקה ומרפא לשום נפשונו ז בשולמו שברא אל"יתיו ביה ובבא"⁶⁰

תאם לכך מייחד הרא"ע את ספר אור המורה ל"כל היום מקצה המביך המבלתי מביד", בחינת לשלם הקבלה, אשר לקצתה מנגיעים יחדיו המגולה, לאור "שיחורגל [שכלם] מעט מעט גיע לוגוק".

ומה מספר הרמ"ע על חייו:
וכתו מורי הר"ר עזרא נר"י איש מנומנה וצדקתו לעולם העמוד שהנכסני מנעורי לחצר גנת בותו החכמה והזבנה הואת ברשותו עשוית, נמש החכם המתבר [הרמ"ק] תעלו עם חסידים ככבוד חרנו על משכנו בשלום כי כאשר הגיע לאוני חשקי הנמליך לאחוז בחכמה שלח לי ספר הפרדס על ידי אחד מהתלמידיו שמתחיל ושמחתי בו ומשם נקמתו עיני לחור לל מנחה בשאר החבורי...
זה הוא תוסף לכלל הטוב לציבור: "כי פתח לנו החכם ע"ה [הרמ"ק] שעיר ים מצויינים מהאמת והמתובם ויכל כל ירא ה' וחרד על דברו ליכנס לטרקלין בשמשו חכמים לשמור וים פה אל פה".

"ה"ע ממליך ללמוד את שתי השיטות, אך בנפרד:
מי המראס בדברי הקמתו לפי פשוטו של מקראות עתיד ליתן את הדין כי הוא פתח שערי חוכמה אל הפשט אשר לא יכוב אפ"י שיש בהו נסתר... ואמנם כי גבהו דרכי הפרדס מן הקמתו כן גבהו דרכי האר"י ז"ל מדרכי המפר הזה... וכ"שם שהוא אסור ונמנע ז צדק וליערבב פשטי הקמתו עם הפרדס אל א טוב אשר נאחזו בזה יגם מזה אל תנה ידנו הא"י כי ארחיה והא"י כי ארחיה, כך אסור ונמנע לצרף לשלכב חכמת האר"י ז"ל לא מנה הלא מקצתה עם הספר הזה וכל דכוותיה.

כמות החיצוניות הן חכמת בוחות המראה והשדים. ראוי: זלזניק, אהבה בתענוגים, שם (הערה 6), דף 3.

קומת ספר אור המורה, וכן המראות הבאות.

ל"ע שיירי הראשון, ראה לעיל, הערה 23.

דע שדברורה יש לה מלגובש וגוף ונשמה והסמוך מנו. מלגובש תורה הוא ספורי המקראות ונבי מקרא תורה שבכתב. וגוף תורה הוא דיני תורה ונקראים גופי תורה היא תורה שבפי' משנה והלמוד ונקראים עץ הדעת טוב ורע שביום אסור הדת, טמא וטמור, כשר וטמל וליצוא... אמנם נשמת תורה הם רזי התורה חכמת המבל ונקי עץ החיים...⁶⁶

העיסוק במקרא ובמשנה (ומסודרת את אהבת המבל) אינו אלא הנאי לעיסוק בחכמת האמת לאהבת האל ממש:

וכבר ביארנו למעלה [שתואם] ותורה והעולם שלושם משוקעים ומלוכשים בקליפות עיי טשא אדם האי... גורה חכמתו ייטי שעיי תורה המתלבשת בבלגשים הנגשים אל ועיי (עסס) הנצות הנשמיים החמורים שובר ומכמת הקליפות לעלות (משיט) היון היה אל האור הנבחי שהיה בו העולם והאדם קודם שאנו חזו חכמית העבודה להחביק (כאלהת) הפיטו כדי להפגש מהלבגשים המלולכלים האלה.⁶⁷

וכן:

והנני דע שאם תורה עוסק כל ימיו בחור' בלי להשכיל בה רק קורא בה לבר זהה אתה אוכל לחשה עם הסובין שלא תהיה עם הקליפה כי קושיין דולכנא אינו קליפין דילה ואתה חייב להקשות לשבר הקליפות ולהוציא המוח⁶⁸ ולהתן ולדקוק במלה ולחבין נעלמה... כיון שבידו לפלפל בחורה⁶⁹ הוא אינו עושה הוא מחזיק הקל' ומעשירים הענין דע שדברורה הוא עצם האצילות המתפשט והיא זיתה ומצאצא אלוהי לעזרביק האדם באלהותו להחזיק הנשמות לאור האור החיים האמתיים והיינו הדבקות באלהותו בשולם הזה ובבא... והדבקות בו צריך שדעה בלי מסך מרדלי בנין וכין תורונו וכיון שאהה מעיין בחורתי והיא רחוקה מדיעתך ונעלמת ממך עיי קושיית הם הקליפות המכמות תחור' ומעלימין אותה מעין שכלל הרי הקליפות הם מחוצות ברול בנין ובינו. ולוה אם תשק האהבה שקיע בלבך להחביק בו צריך שתחפש אחר הקושיא ותשבר אות' ותכסלה וחרכק בחור' ונעלמת בחור אותם הקליפות, והעושה כן חרי הוא דבק חכמית הדבוק חו היא ההתבדרות והדולה⁷⁰ במקרב אותך אל קונו בלי מסך מרדלי בינד ובינו...⁷¹

אתבת האל מובילה לדבקות בו באמצעות הדבקות בחורה⁷², הדבקות בחורה מושגת על-ידי שיבור הקליפות בשני אופנים: קיום המצוות ושיבור קושיית החלכה, ושיניהם כרוכים במשנה

66 הקדמת ספר אור תורה. חלקה זו של התורה לשלוש שכבות אלן, שבהן נעדר ה"למוד", היא על-פי דברי ח"ג, קנב ש"ב, שכתבה ופרשתי של הרמיק לידך ות, למשל, בספר פירוש רמב"ם (פראקא ע"ב), שער כו, פרק א, השבועה והביעית המשלמה חלוקה זו על פי הרמ"ק — נשמה לנשמה וירחינתה האותיות — אינו מובנת מאן בפירושי אר גרסות בהמשך.

67 הקדמת "אתבת המעוננים".

68 דור ח"ג, רמז ע"ב, וכן הרה"י בהקדמתו הנכונה למורה נבוכים קמא, ראה לעיל, הערת 29.

69 ראת דברי הרמ"ק לעיל, בסמוך להערת 42.

70 כאן ההתבדרות היא הריכוח בלימוד תורה. העושה: אדל, ההתבדרות כריכוז... (לעיל, הערת 45).

71 הקדמת ספר אור תורה, ותי צייטה בדילוגים מדברי הרמ"ק, ראה: ב, זק, קטע מפרושו של ר' משה קורדוברו לירשיא מוהמנא', קובץ על דר, סדרה חדשה י (כ), ירושלים תשמ"ב, עמ' 251-283, ובפרט עמ' 271-268.

72 על הדבקות בעל כדבקות בחורה ראה: מ, פפטר, "הדבקות בספרות הדרוש המוסר בעפת במאה תשי"ו, מתקרי ירושלים במחשבה ישראל א/ג (תשמ"ג), עמ' 121-51.

את נדר המעוננו: "וברואותי כי רב כחו [של הרמ"ק] וכי כביר מצאה ידו לכאן פשטי... ונתי בעינינו כחייבים להרב המופלא הרמ"ק ולה"ה... והרי אני לשמו ולכבודו⁶⁸ לאור קצת תעלומות ותכמות הגוהות זה ימקם על שנים נוסחי מתני ולקטתי קצת... מירמשו השלם של נדר זה הוא השלמת הטריילוגיה כולה, כמבואר בסוף התקדמות, זכתה הרמ"ע:

גיד אני עלי שמים ואין כי גם אחרי שזכתי לעתים מעט מועד בקצת הנשמה שירים ויית הרבש מפרסם משי כחנם של נורי האר"י ז"ל... לא גבה לכי ולא רמו עיני לחזרה חוכם ז"ל ועל דבריו כאשר לקחה אוני שמך מרבים מעמי הארץ המתחכמים ולא כמה... יודע כל שער עמי שכל ימי היותי מחובב דבריו בקהל רב בבתי כנסיות ובבתי ישיבת ובאמת רב מובהק הוא לי ממור ספריו תהלה לאל וחיוב אני לו מורא ונבדד ני עולמות ככל שאר התלמידים שצדקו ממני וכו' לעמוד ולשמש לפני... והמואם ותכמתו ימאם בו אלן...⁶⁹.

לדבריו של הר"א ונבדר טיבה של התענוגות זן, שלגבי מציאותה יש לגרוך נדר. שו למשנה קורא הר"א "אתבת המעוננים"⁶⁸. בהקדמתו לספר הוא מביא מרוב בתר י י קושייתו לשלישה סוגים: הא — אתבת הערב; השני: הרמ"ק; והשלישי: ותמו אתבת הטוב במה שהוא טוב⁶⁹. שלושה הם התענוגים בעולם החומרי, ושלוש תן, על בתי-משקיות אליהם.

שור בהקבלה שיצר ולוסינגי בין דברי הר"א לזכריו של ריידר, ר' ישראל נאנאיה, ות⁶⁹, נכלל לצטט משינוי של האחרון כדי להאר אתבת נשגבת יותר, תשקפה לתענוגות יתר:

י צורי גואלי / בחלקו נפל גורלי
אה אהבתי לי / מפל אהבות כהבל * נמלאה
⁶⁸ אתבתו בקרב / חבל אתבת טוב וערב
בת מרעיל...
אל היא אתבת רביעית, נעלה על פני אהבת החבל, כדי לעמוד על טיבה יש לחזקיר את תפיסת תחורה על-פי הר"א. בהקבלה לחלוקה שבאדם — נפש, רוח ונשמה — יוצר ליקה משולשת של רבדי תחורה:

הם (אמסטרדם תשי"ח), המיוסס במידה רבה על קיצורים או העתקות מספר אור יקר (ראה זק, הערת 66).
לעיל, בסמוך להערת 28.
זמ ספר שלה הרמון: כל זאת כנכד הרדיע, אשר על אף שהיה תלמיד אישי לרמ"ק, כתב את ב בהקדמתו הנודת.
י שיי"ש ז' י.
הודושים ולוסינגי, פירוש הר"א למשנה (לעיל, הערת 66), עמ' 151, הערת 28.
הבת: אלן ועל חלוקת סודר המשיבו על פייתן ראה מאמרו של ולוסינגי, "אתבת הטוב... (לעיל, הערת 66):

יק מעייר, שמספר זה אינו מתאים לתוכן — דיון בשלושה סוגי אתבת בלבד.

רעיון שיכיר ומקשייות מורחב גם לחתום של חזרת הסוד :

ומי שחננו הוא ויגיע ומצא והשתדל ויטה לחשיג תלם חתמה המושג בעדו וכה לשעום בעדו קצת מ'תענוג' העה"ב ועד שיע"י השגת ית החלק יתעוררדו אליו הרב" ספיקות ושאלות שא"א להשיגם אלא בעולם השמות. וכפי שיע"י השאל"י שכולל"כה הנשמה מתעד"י לעולם הנשמות כן הוא שיע"י השמות שמשיג בעולם הנשמות כשיהיה"ו לו הספיקות שיהי לו. ועד יתעוררו לו ספיקות אחרות הרבה מאד שא"א להשיגם אלא בהשגת הנשמות אחר החיות באלף השביעי.⁷³

פטרון הקשייות מאפיין אף את לימוד חזרת הסוד⁷⁴, אך יחד עם זאת הוא התענוג שבדביקות באל, הענוג החולד ומתעצם בעולם תבא ובאחרית הימים⁷⁵. נמצאנו למדים, כי לדביקות באל, על-פי דעת הרא"י, גוון אינוקלטואלי מובהק, והתענוג שבה הוא תענוג יישוב הסתוריות והספיקות השוליים מן המחוברים.

בלע"י, כי נדר התענוגות באור יקרד של הרמ"ק הוא אפוא נדר הדביקות כאל באמצעות ספר זה: ועל מיקוד כל כוחות הנפש — והאיבה הרבונה — כאל, יש טעם לנדרו⁷⁶.

73 תקדמות ספר אורי תהמה. עוד על פשא"יכתיב שבנו"יעדן ראה: חסד לאברהם (לעיל, הערה 58), מעין כ, נמר לך.

74 ראת דברי הרמ"ק לעיל, בסמך לתערת 42.

75 מעבר לפעולה של הנשמה לשמה באמצעות רהינות האחרות או הכוונה וכוונתו של דבר לרוח הקודש או תבואה (ראה: חסד לאברהם, מעין ב, נהרות כח, כט, מד; הקדמת ספר נהר רבנים, כתב-יד פאריס 1362 [ס' 15656]. דף 8א; הקדמת ארבה בתענוגים: תשב"י, יחסו של ר' אברהם אוליא... [לעיל, הערת 6]. עמ' 200-201; והשווה: ב. זק, חזרת הסוד של ר' שלמה אלקבץ, אוניברסיטת ברנווייס דרזג, עמ' 117-133).

76 ראה לעיל, הערה 22.